

DOI: 10.11649/sfps.2015.020

Aleksander Kiklewicz
(Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie)

Rec.: Agnieszka Zatorska, *Polskie i słoweńskie
predykatory kauzatywne z parafrazą przymiotnikową*,
Łódź: Wydawnictwo UŁ, 2013, 376 s.

Przedmiotem obszernej monografii Agnieszki Zatorskiej są językowe formy manifestacji predykacji kauzatywnej, tzn. semantyki powodowania/warunkowania, w językach słowiańskich – polskim i słoweńskim. O wysokim poziomie zaprezentowanej w książce refleksji lingwistycznej świadczy już jej pierwszy rozdział „Kauzatywność w lingwistyce” (Zatorska, 2013, ss. 16–60), w którym autorka dokonała solidnego przeglądu informacji lingwistycznej na temat kauzatywności. Przedmiotem rozważań jest semantyka przyczyny i skutku w różnych ujęciach semantycznych: semantyki transformacyjno-generatywnej, semantyki relacyjnej, semantyki składnikowej oraz semantyki kognitywnej. Szczególnie cenne jest to, że uwzględniono dorobek nie tylko językoznawstwa polskiego i słowiańskiego, lecz także liczne prace lingwistów zachodnich, np. Jamesa McCawleya, George’a Lakoffa, Jerry’ego Alana Fodora, D. Alana Cruse’a, Thomasa Givóna i innych. Autorka przytacza różne punkty widzenia na temat kauzatywności, demonstrując nieprzeciętną erudycję naukową, a także

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2015.

Publisher: Institute of Slavic Studies, PAS & The Slavic Foundation
[Wydawca: Instytut Sławistyki PAN & Fundacja Sławistyczna]

pokazuje te badania w perspektywie, dostrzegając zmiany opcji badawczych i sposobów postawienia problemów. W związku z pierwszym rozdziałem monografii mam tylko dwie drobne uwagi: po pierwsze, uwadze autorki uszła kategoria parametrów leksykalnych w teorii „sens – tekst” Igora A. Mielczuka, w której kauzatywność jest traktowana właśnie jako jeden z parametrów leksykalnych (jeden z parametrów określających nie-partycypancję sytuacji). Po drugie, rozdział ten, przedstawiający badania na temat kauzatywności – zwłaszcza w językoznawstwie polskim i słoweńskim – a także badania porównawcze, nie kończy się żadnym podsumowaniem, wyselekcjonowaniem lub wygenerowaniem jakiejś jednolitej koncepcji kauzatywności, która stanowi podstawę metodologiczną prezentowanych w kolejnych rozdziałach badań.

Drugi rozdział przedstawia teoretyczny model opisu predyktorów kauzatywnych, cele, zakres i materiał źródłowy oraz metodykę badań. Na s. 61 czytamy: „Celem analizy jest ukazanie językowego fenomenu kodowania komponentów semantycznych [semantyki kauzatywności – A. K.] za pomocą inwentarza środków formalnych”. Do zakresu badań należą czasownikowe wykładniki predykatów kauzatywnych, pozwalające na parafrazę przymiotnikową, por. *osłodzić/osładzać* > ‘uczynić coś słodkim’.

Pod względem analizy propozycjonalno-semantycznej najbardziej znaczący i interesujący – moim zdaniem – jest rozdział czwarty „Struktury propozycjonalne a typy fraz zdaniowych...” (s. 146). Autorka przyjmuje tu, że predykatem kauzatywnym jest przyporządkowana bazowa struktura predykatowo-argumentowa o postaci $P(P, Q)$. Jednocześnie Zatorska pisze, że „postanowiono wyodrębnić poziom pośredni między płaszczyzną prymarną [...], na której rozpoznajemy strukturę przyczynowo-skutkową $P(P, Q)$, a realizacjami zdaniowymi poświadczonymi na płaszczyźnie *parole* w oparciu o potencjał danego języka z płaszczyzny *langue*” (s. 126). Dlatego na kolejnej stronie czytamy, że badane czasowniki kauzatywne reprezentują predykaty zarówno pierwszego, jak i drugiego rzędu, a mianowicie implikujące struktury propozycjonalne: $P(x, y)$; $P(x, y, z)$; $P(p, y)$ oraz $P(p, q)$. Rozwiązanie to wydaje mi się co najmniej niekonsekwentne, tym bardziej że autorka stwierdza, że struktura $P(p, q)$ „jest w swoim kształcie semantycznym tożsama z bazową strukturą, wspólną dla wszystkich zdań opartych na predykacie kauzatywnym”, czyli $P(P, Q)$. Trudno mi zrozumieć, w jaki sposób ustala się tożsamość struktury bazowej z predykatem drugiego rzędu $P(P, Q)$ i strukturą „pośrednią” z predykatem pierwszego rzędu $P(x, y)$. Nie wydaje mi się, by autorka rzetelnie wyjaśniła ten zabieg logiczny. Wątpliwości budzi też coś innego: struktura

propozycjonalna $P(P, Q)$ rzeczywiście leży u podstaw czasowników *stricte* kauzatywnych typu *powodować*. Natomiast jeśli chodzi o czasowniki dające się sparafrazować w wyrażenia przymiotnikowe, to zawierają w swoim znaczeniu coś poza semantyką kauzatywności – element kwalitatywny. Innymi słowy, są to predykaty semantycznie złożone: ‘powodować, że coś ma jakąś (zwykle inną) właściwość’. Kwalitatywność zaś (jako rodzaj predykcji) może otwierać miejsce zarówno dla argumentu propozycjonalnego, jak i dla argumentu przedmiotowego: *utrudnić wykonanie zadania – wysuszyć włosy*. Można zatem powodować, że jakiś przedmiot nabywa nowych cech – wówczas mamy do czynienia ze strukturą semantyczną $P(p, y)$, a także powodować, że nowych cech nabywa jakiś stan rzeczy – wówczas realizuje się struktura semantyczna $P(p, q)$. Nie jest więc dla mnie przekonujące stanowisko autorki, że struktura zapisana w postaci $P(P, Q)$ ma status bazowy dla wszystkich badanych predykatów; nie jest poza tym dobrze wyargumentowana relacja pochodności między strukturą „bazową” a strukturami „pośrednimi” (nie rozumiem statusu tych struktur „pośrednich” ani pełnionej przez nie funkcji semantycznej). Trudno jest mi także zgodzić się ze stosowaną przez autorkę eksplikacją $P(x, y)$ w przypadku zdań typu: *Jola suszy mokry koc*. W zdaniach z semantyką kauzatywną pierwszy argument założeniowo powinien być propozycjonalny, choć nie zawsze można z łatwością udowodnić to poprzez odwołanie się do stosownych fraz zdaniowych (pełnostrukturalnych). Susząc mokry koc, Jola ucieka się do pewnych posunięć: wywiesza koc w przewiewnym, słonecznym miejscu, używa suszarki itd. Na obecność tego argumentu propozycjonalnego wskazują zdania typu: *Ciecze najczęściej się suszy przy użyciu środków suszących; Jola suszy koc gorącym powietrzem; Jola suszy koce, używając sprzętu AGD*. Na s. 143 autorka pisze: „Zdecydowano się na rozwiązanie, w którym ten sam czasownik z tym samym znaczeniem [...] odzwierciedla różne struktury semantyczne. Sytuację taką ilustrują polskie *suszyć* $P(x, y)$, np. *Ewa suszy koc* oraz $P(p, y)$: *Wicher suszy koc* [...]”. Rozwiązanie to, jak mi się wydaje, nie bazuje na jakichkolwiek przekonujących argumentach i, powtarzam, wydaje mi się niesłuszne.

Nie można zgodzić się z twierdzeniem, że czasownik z tym samym znaczeniem może implikować różne struktury propozycjonalno-semantyczne. Przypadek czasownika *suszyć* i wielu podobnych należałoby zatem rozwiązać inaczej: albo wszystkie użycia w znaczeniu podstawowym sprowadzić do jednej struktury propozycjonalno-semantycznej, albo uznać jego polisemię. To drugie rozwiązanie bazowałoby na założeniu, że struktura semantyczna $P(p, y)$ wskazuje na znaczenie kauzatywne (kauzatywno-kwalitatywne) czasownika,

a struktura P (x, y) – na inne znaczenie, tj. inicjowanie/realizowanie zmiany stanu rzeczy: INICJOWAĆ/REALIZOWAĆ STAN SCHNIĘCIA (Jola, koc).

Zaprezentowana w kolejnych rozdziałach analiza materiału źródłowego nie budzi wątpliwości. Autorka sporządziła szczegółowe i klarowne opisy schematów walencyjnych czasowników kauzatywnych: 63 jednostek języka polskiego i 73 jednostek języka słoweńskiego. Tak więc czasownik *ulepszyć* ‘spowodować, że coś jest lepsze’ realizuje się w kilku formach zdaniowych:

$V V_p \dots V_q \dots$	To, że pracownicy Instytutu wprowadzili cyfryzację, ulepszyło to, w jaki sposób archiwizują spektakle.
$V N_{ap} \dots V_p \dots V_q$	Tym, że wprowadzili cyfryzację, pracownicy Instytutu ulepszyli to, w jaki sposób archiwizują spektakle.
$V V_p \dots NV_q \dots$	To, że pracownicy Instytutu wprowadzili cyfryzację, ulepszyło archiwizację spektakli.
$V V_p \dots N_{aq} \emptyset_q$	To, że pracownicy Instytutu wprowadzili cyfryzację, ulepszyło dokumenty.
$V NV_p \dots V_q$	Wprowadzenie cyfryzacji ulepszyło to, w jaki sposób archiwizują spektakle.
$V NV_p \dots NV_q \dots$	Cyfryzacja ulepszyła archiwizację dziedzictwa kulturowego.
$V NV_p \dots N_{aq} \emptyset_q$	Cyfryzacja ulepszyła płyty.
$V N_{ap} \emptyset_p V_q$	Pracownicy Instytutu ulepszyli to, w jaki sposób archiwizują spektakle.
$V N_{ap} \emptyset_p NV_q$	Pracownicy Instytutu ulepszyli archiwizację spektakli.
$V N_{ap} \emptyset_p N_{aq} \emptyset_q$	Pracownicy ulepszyli samochody.

Za szczególnie cenny należy uznać również szósty rozdział monografii, w którym dokonano formalno-gramatycznej charakterystyki czasowników będących wykładnikami kauzatywności. Autorka wyodrębniła tu czasowniki teliczne, rezultatywne, a także dwuaspektowe. Poza tym w obrębie badanych jednostek wydzielono klasy ze względu na znaczenie kategorii *Aktionsart*, a mianowicie czasowniki inchoatywne, terminatywne, finitywne, restauratywne i inne. W związku z tym chciałbym zaznaczyć, że, po pierwsze, kategoria restauratywności zdaje się pewną odmianą kategorii terminatywności – i to należałoby ująć w klasyfikacji. Po drugie, cała klasyfikacja nie wydaje się nienaganna pod względem jedności *fundamentum divisionis*: inchoatywność dotyczy pojęcia fazy opisywanego procesu, a terminatywność – zawartości procesu. Dlatego czasowniki *odtłuszczać*, *rozgęszczać*, *wynaradawiać* itp., które autorka zalicza do klasy terminatywnych, mogą być jednocześnie potraktowanie jako inchoatywne, np. *odtłuszczać* ‘robić tak, że coś zaczyna być nie / przestaje być tłuste’.

Bardzo cenne w tej pracy są obserwacje i wnioski konfrontatywne. Na przykład autorka zwróciła uwagę na brak niektórych odpowiedników leksykalnych w jednym z języków – częściej w polskim niż w słoweńskim. Różnice występują także w zakresie strukturalizacji zdaniowej inwariantnych treści propozycjonalno-semantycznych.

Monografia Agnieszki Zatorskiej jest interesującym studium na temat wzajemnych powiązań między semantycznym a formalnym aspektem leksemów czasownikowych (w perspektywie składni semantycznej). Porządkując pewien fragment systemu walencji czasownikowej, książka jednocześnie zawiera inspiracje do dalszych badań, szczególnie dotyczących kwestii dywersyfikacji funkcji semantycznej wyrazów i jej rzutowania na płaszczyznę zależności składniowych.

Bibliografia

Zatorska, A. (2013). *Polskie i słoweńskie predykatory kauzatywne z parafrazą przymiotnikową*. Łódź: Wydawnictwo UŁ.

Aleksander Kiklewicz, University of Warmia and Mazury in Olsztyn
Correspondence: akiklewicz@gmail.com

The work has been prepared at author's own expense.

Competing interests: No competing interests have been declared.